

การเมืองในประวัติศาสตร์ ยุคสุโขทัย-อยุธยา

พระมหากษัตริย์ กษัตริย์ราช

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

ผู้ทรงคุณวุฒิ กรมศิลปากร

พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ปรับปรุงใหม่)

พร้อมด้วยบทความวิชาการเกียรติยศ โดย
ธงชัย วินิจจะกูล
มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา

การเมืองในประวัติศาสตร์ ยุคสุโขทัย-อยุธยา

พระมหาธรรมราชา กษัตริย์ราช

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

ราคา ๑๗๕ บาท

พระมหากษัตริย์ราชบัณฑิตยสถาน . พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

พิมพ์ครั้งแรก : มกราคม ๒๕๕๖

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : เมษายน ๒๕๕๓

ราคา ๑๗๕ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์.

การเมืองในประวัติศาสตร์ ยุคสุโขทัย-อยุธยา พระมหากษัตริย์ราชบัณฑิตยสถาน.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๓.

๑๘๘ หน้า : ภาพประกอบ.

๑. ธรรมราชา, พระมหา--ชีวประวัติ ๒. ไทย--ประวัติศาสตร์--สมัยสุโขทัย--สมัยอยุธยา

I. ชื่อเรื่อง

959.32

ISBN 978 - 974 - 02 - 0401 - 5

- ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : สุชาติ ศรีสุวรรณ ● ผู้ช่วยผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประยงค์ คงเมือง
- บรรณาธิการบริหาร : สุลักษณ์ ภูปาน ● บรรณาธิการสำนักพิมพ์ : ศิริพงษ์ วิทยวิโรจน์
- ผู้ช่วยบรรณาธิการ : อพิสิทธิ์ ชีระจารุวรรณ ● พิสูจน์อักษร : โชติช่วง วัฒน | พัทธินัน อินทรหอม
- ศิลปกรรม : เอมอร สองสว่าง ● ออกแบบปก : วรพงศ์ ผดุงชอบ
- กระจายสินค้า : กมลทิพย์ ธนกิจรุ่งเรือง

สำนักพิมพ์มติชน • www.matchonbook.com

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) : ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประธานนิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๑๓๓๕ โทรสาร ๐-๒๕๔๙-๕๘๑๘

แม่พิมพ์สี-ขาวดำ : กองพิมพ์สี บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประธานนิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร
กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๒๔๐๐-๒๔๐๒

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด ๒๗/๑ หมู่ ๕ ถนนสุขาประชาสรรค์ ๒ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี ๑๑๒๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๔-๑๓๓๓, ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๖ โทรสาร ๐-๒๕๔๒-๐๕๙๗

จัดจำหน่ายโดย : บริษัท งานดี จำกัด (ในเครือมติชน) ๑๒ ถนนเทศบาลนฤมาล ประธานนิเวศน์ ๑ เขตจตุจักร
กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐ โทรศัพท์ ๐-๒๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๐๕, ๓๓๐๖ โทรสาร ๐-๒๕๔๐-๐๕๔๘

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd. 12 Tethsabannaruean Rd,
Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900 Thailand

คำนำ	(๙)
๑ ตระกูลพ่อขุนผาเมืองกับการสถาปนากรุงศรีอยุธยา	๒
ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองสุโขทัย-ศรีสัชนาลัย กับกรุงละโว้	๓
ถิ่นเดิมของพ่อขุนผาเมือง	๔
สมมติฐานเกี่ยวกับที่ตั้งเมืองรัตของพ่อขุนผาเมือง	๑๐
ตำนานเส้นทางการอพยพของบรรพบุรุษผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา	๑๓
เส้นทางที่ถูกตัดจากเชียงรายลงสู่ที่ราบภาคกลาง	๑๕
หลักฐานเกี่ยวกับชื่อ แม่น้ำโพ	๑๗
ตระกูลพ่อขุนผาเมืองเป็นผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา	๒๑
สรุป	๒๔
๒ อิทธิพลของราชวงศ์สุพรรณภูมิ	
ในความเกี่ยวข้องกับราชวงศ์สุโขทัย	๒๗
ตระกูลพ่อขุนบางกลางหาวกับดินแดนแคว้นสุโขทัย	๒๘
ร่องรอยความเกี่ยวข้องระหว่างสุโขทัยกับสุพรรณภูมิ	๓๐
พระมหาธรรมราชา นามสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพ	
ของแคว้นสุโขทัย	๓๔
ความเกี่ยวข้องระหว่างสุโขทัยกับสุพรรณภูมิที่ชัดเจนขึ้น	๓๖
เมืองกำแพงเพชร ฐานอำนาจของสุพรรณภูมิในดินแดนสุโขทัย	๓๙
ราชวงศ์อื่นที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับราชวงศ์สุโขทัย	๔๖
การแทรกซึมของสุพรรณภูมิเข้าสู่ราชสำนักสุโขทัยส่วนกลาง	๔๙
สรุป	๕๖

(๖) พระมหาธรรมราชา กษัตริราช

๓	ความหมายของการเป็น พระร่วง กับการเป็น ธรรมราชา	๕๙
	เจ้านครอินทร์ไปเมืองจีน	๖๐
	พระร่วงนครอินทร์	๖๒
	อำนาจของความเป็นพระร่วงนครอินทร์	๖๖
	เมืองชัยนาทของเจ้าสามพระยา	๖๗
	<i>มหาธรรมราชา</i> เป็นนามสถาปนาโดยกรุงศรีอยุธยา	๗๑
	สิทธิของนามสถาปนา <i>มหาธรรมราชา</i> แห่งเมืองชัยนาท	๗๕
	นาม <i>มหาธรรมราชา</i> ถูกยกเลิก	๗๗
	สรุป	๘๐
๔	พระมหาธรรมราชาธิราช : อำนาจเดิมที่กลับมาของราชวงศ์สุโขทัย	๘๔
	ราชสำนักเมืองเหนือที่พิษณุโลก	๘๕
	ขุนนางเชื้อพระวงศ์เมืองเหนือเข้าสู่ราชสำนักกรุงศรีอยุธยา	๘๘
	ราชวงศ์โบราณละโว้-โยธยาในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา	๙๒
	พระมหาธรรมราชาธิราชกับการคืนสู่อำนาจเดิมของราชวงศ์สุโขทัย	๙๖
	สิทธิในราชบัลลังก์กรุงศรีอยุธยาของพระมหาธรรมราชา	๙๘
	ความแตกแยกระหว่างเมืองเหนือกับกรุงศรีอยุธยา	๙๙
	มหาธรรมราชาแห่งเมืองเหนือกำกับดูแลกรุงศรีอยุธยา	๑๐๕
	พระมหาธรรมราชากับสาเหตุที่ทำให้	
	กรุงศรีอยุธยาแตก พ.ศ. ๒๑๑๒	๑๑๐
	สรุป	๑๑๕
๕	บทสรุป	๑๑๘
	บรรณานุกรม	๑๒๙

นามมหารธรรมราชา เป็นนามสถาปนาที่นำมาใช้เป็นครั้งแรกกับกษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย คือพระยาสิทธิ

ในภาพนี้คือ อนุสาวรีย์พระมหารธรรมราชาธิ ประดิษฐาน ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

ค ำ น ำ

พระมหากษัตริย์ราชินี กษัตริย์ราชินี

พระมหากษัตริย์ราชินี กษัตริย์องค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา เสด็จเสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๒ เมื่อพระชนมายุได้ ๕๔ พรรษา ครองราชสมบัติอยู่ ๒๑ ปี สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๓ เมื่อพระชนมายุได้ ๗๕ พรรษา ตัวเลขทั้งหมดเกี่ยวกับอายุและวันเวลาที่กล่าวมานี้ ถูกระบุไว้ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในพระนิพนธ์คำอธิบายหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชนิพนธ์

จะเห็นว่า ปีที่สมเด็จพระมหากษัตริย์ราชินีได้ราชสมบัติกรุงศรีอยุธยานั้น เป็นปีที่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ ๑ ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา เมื่อพระเจ้าบุเรงนองเข้ากรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ทรงนำพระมหาธรรมราชากลับไปพร้อมกับกองทัพของพระองค์ ก่อนที่จะยกทัพกลับไป ได้สถาปนาพระมหากษัตริย์ราชินีครองกรุงศรีอยุธยา เป็นเจ้าประเทศราชขึ้นอยู่กับกรุงหงสาวดี

ความจริง ตามหลักฐานที่เป็นหนังสือพระราชพงศาวดารของกรุงศรีอยุธยาเองก็กล่าวว่า ก่อนหน้าปีที่เสียกรุงศรีอยุธยานี้ประมาณ ๒-๓ ปี มีความขัดแย้งว่าพระมหากษัตริย์ราชินีได้สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดีแล้ว โดยได้เสด็จไปเฝ้าพระเจ้าบุเรงนองที่กรุงหงสาวดีพร้อมกับพระราชโอรสองค์ใหญ่ คือ พระนเรศวร ดังนั้นทัพของพระเจ้าบุเรงนองครั้งนี้ก็ยกมาทางด่านแม่สอด ผ่านกลุ่มเมืองเหนือคือดินแดนที่เคยเป็นแคว้นสุโขทัยแต่เดิม ได้มีกองทัพกลุ่มหัวเมืองเหนือ นำโดยสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชินี ร่วมมากับกองทัพของพระเจ้ากรุงหงสาวดีด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้ หากมีการพิจารณาประวัติศาสตร์ไทยด้วยแนวคิดประวัติศาสตร์แบบรวมศูนย์ คือความเป็นรัฐประชาชาติมีเอกภาพหนึ่งของประเทศไทย เช่นทุกวันนี้ มีความเป็นมาโดยไม่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่โบราณสมัยสุโขทัย โดยเปลี่ยนแปลงเฉพาะที่ตั้งของศูนย์กลางการปกครองมาเป็นกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี

และกรุงรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ แล้วสมเด็จพระมหาธรรมราชาก็คงไม่แคล้วต้องกลายเป็นผู้ทรยศต่อผืนแผ่นดินอย่างแน่นอน

แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย แม้มี**แนวคิดแบบรวมศูนย์**ดังกล่าวแล้ว ก็ไม่เคยที่จะประณามพฤติกรรมดังกล่าวของสมเด็จพระมหาธรรมราชาว่าเป็นสิ่งเลวร้ายเลย ทั้งนี้อาจเพราะเกรงพระทัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของชาวไทย ผู้ทรงกอบกู้บ้านเมืองให้เป็นอิสระ พ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของพม่า โดยไม่ต้องการให้ปรากฏความแปดเปื้อนให้กับสมเด็จพระมหาธรรมราชา ผู้เป็นพระราชบิดาของพระองค์

วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยแนวคิดแบบรวมศูนย์ โดยไม่สร้างความแปดเปื้อนให้แก่ผู้เป็นบุพการีของวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์และในดวงใจของคนไทย ในอดีตนั้นใช้วิธีการขำม ไม่มีการอธิบายข้อมูลทางประวัติศาสตร์บางตอนที่เน้นพฤติกรรม (ที่คิดว่าไม่ดี) นั้น ๆ ไปเสียไม่ยอมกล่าวถึง ในขณะที่ปัจจุบันเรื่องราวที่เป็นการแก้ตัวให้แก่สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ปรากฏขึ้นมาอยู่เป็นระยะ ๆ ในรูปของคำอธิบายที่อยู่นอกกรอบการทำงานทางวิชาการ เช่น **นวนิยาย** ที่มีพื้นฐานจากการเพ้อฝันคิดเอาเอง หรือมีฉะนั้นก็เป็นเรื่องราวที่มีข้อมูลมาจาก **การนั่งทางใน**

การรำลึกถึงอดีตด้วยวิธีการเช่นนี้ จะได้ประโยชน์เพียงเพื่อความบันเทิง หย่อนใจชั่วคราวชั่วคราว แต่ยอมไม่สร้างความล้าลึกกินใจอย่างยั่งยืน เพราะถึงอย่างไรก็ไม่สามารถขจัดข้อสงสัย ข้อขัดแย้งที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานที่ใคร ๆ ก็สามารถที่จะค้นหามาอ่าน หรือรับรู้โดยทั่วไปได้ในปัจจุบัน ขณะที่ยังคงมีพื้นฐานในแนวคิดประวัติศาสตร์แบบรวมศูนย์อยู่อย่างเดิม ตรงกันข้าม บางครั้งก็อาจจะนำมาซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงลบอันไม่เป็นผลดีต่อใครทั้งสิ้น หากมีการยกข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ออกมาตีแผ่เป็นข้อหักล้าง

เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงไม่มีอะไรดีไปกว่าการสร้างคำอธิบายขึ้นมาใหม่ภายในกรอบของหลักฐานและการใช้เหตุผล แต่ทั้งนี้ต้องขจัดแนวคิดทาง**ประวัติศาสตร์แบบรวมศูนย์**ออกไปเสียก่อน เพราะแนวคิดแบบนี้ก็มีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อีกเช่นกัน ทั้งนี้เนื่องจากว่า กว่าที่ประเทศไทยจะมีลักษณะที่เป็นรัฐประชาชาติทุกวันนี้ นั้น ต้องผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ยาวนาน ที่อาจพิจารณาได้ทั้งในด้านขอบเขตของดินแดน การแย่งชิงอำนาจความเป็นศูนย์กลางการปกครองระหว่างผู้นำของบ้านเมืองต่าง ๆ อีกทั้งความสำนึกร่วมกันของผู้คนในการเป็นพลเมืองในรัฐปกครอง

เดียวกัน

สำหรับเรื่อง สำคัญร่วมกันของการเป็นพลเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามนั้น เริ่มขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง ที่ได้มีการปฏิรูประบาราชการ หน้าที่ของรัฐมิได้มีเพียงการบำบัดทุกข์ คือการปกป้องข้าศึกศัตรูที่จะเข้ามารุกรานบ้านเมืองในราชอาณาจักรเท่านั้น แม้ในยามสงบบริสุทธิต้องบำรุงสุข คือการจัดบริการเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นของปวงประชาด้วย คนในแผ่นดินมิได้มีฐานะเป็นไพร่ อันเป็นสมบัติติดแผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดินต่อไป แต่มีฐานะเป็นพลเมืองที่มีหน้าที่ชัดเจนต่อแผ่นดินเกิดของตนด้วย

ครั้นถึงสมัยรัชกาลต่อมา คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำวิธีการต่าง ๆ ในการกระตุ้นปลูกสำนึกของพลเมืองในเรื่อง **ความรักชาติ** อันเป็นกรรมวิธีที่ถูกนำมาใช้กระตุ้นอยู่อย่างไม่หยุดหย่อนตั้งแต่นั้นมา ไม่ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยมานานเพียงใด

ทั้งหมดที่กล่าวมาโดยสังเขปนี้ แสดงให้เห็นว่า แต่เดิมโดยเฉพาะในกาลเวลาสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชานั้น ความสำคัญร่วมกันของการเป็นประชาชาติเดียวกันยังมิเป็นที่รับรู้โดยทั่วไป เพราะสถานการณ์ของการเป็นไพร่ติดดิน (ที่พร้อมจะหลีกหนีจากแผ่นดินเดิม หากอยู่ไปก็มีแต่ทุกข์ยาก) ย่อมไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมของความเป็นประชาชาติเดียวกันได้ การรวมกันเป็นแคว้น หรือรัฐโบราณที่เคยมีมา ล้วนเกิดจากประโยชน์ร่วมกันของผู้เป็นเจ้าบ้านผ่านเมืองในท้องที่ต่าง ๆ ในการที่จะรวมกัน หรือต่อสู้กัน เพื่อแสวงหาอำนาจเหนือผลประโยชน์ที่เป็นปฐมอย่างหนึ่ง ซึ่งก็คือ**ไพร่**นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงต้องมีการพัฒนาจิตสำนึกของความเป็นประชาชาติเดียวกันขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ และกระตุ้นอย่างแรงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ของกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง ซึ่งก็ส่งผลเป็นที่น่าพอใจ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในระยะเวลาเดียวกัน เพราะ**วิธีการปรับเปลี่ยนพลเมืองจากความเป็นไพร่นั้นย่อมเท่ากับการสร้างค่านิยมของความเป็นคนให้มีความหมายกว้างขึ้นกว่าเดิม** อันเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกใหม่ ๆ ให้แก่คนชั้นมาได้

เรื่องทั้งหมดในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นการนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายมาตีแผ่ เชื่อมโยงเข้าด้วยกันด้วยแนวคิดทางวิชาการ บางครั้งมีการตั้งสมมติฐาน ข้อสันนิษฐานเพื่อเชื่อมโยงหลักฐานเหล่านี้ด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างคำอธิบายให้

เห็นถึงการคลี่คลายของรัฐ ที่มีหลักฐานว่าเป็น**คนไทยทางวัฒนธรรม** ว่าได้ก่อกำเนิดขึ้นมาอย่างไร ต่อสู้แย่งชิงหรือร่วมมือกันในแต่ละครั้งเพื่อแสวงหาอำนาจกันอย่างไร และพยายามที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจที่ได้มานั้นอย่างไร โดยมีประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างแคว้นสุโขทัยกับกรุงศรีอยุธยา โดยผ่านทางบุคคลที่เป็นผู้นำสายต่างๆ ของดินแดนทั้งสองเป็นตัวดำเนินเรื่อง

ลักษณะการนำเสนอเรื่องทั้งหลาย จะดำเนินและคลี่คลายไปเรื่อย ๆ ซึ่งแต่ละช่วงเวลาจะมีปัญหาทั้งเป็นข้อขัดแย้งและร่วมมือกันระหว่างผู้นำที่เกี่ยวข้องเป็นวงกว้างว่านครหรือหลายสาย การพยายามหาประโยชน์เพื่อการค้าเปรียบในลักษณะความสัมพันธ์นั้น ตลอดจนความขัดแย้งที่มีอยู่เป็นระยะ ๆ ทั้งหมดนี้จะมาจบลงเมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชได้เสวยราชสมบัติกรุงศรีอยุธยา ภายใต้การปกครองของพระเจ้าบุเรงนองแห่งพุกามประเทศ ปัญหาในการรวมกันของดินแดนทั้งสองก็หมดไปอย่างแน่นอน เพราะสงครามทำให้ **หมดรุ่น** ของชาวสยามรุ่นเก่า **หมดรุ่น** ของผู้มีสำนึกเดิมที่แย่งชิงแสวงหาอำนาจกันเอง เปลี่ยนเป็น**คนรุ่นใหม่**ที่จะกอบกู้สยามประเทศขึ้นมาด้วยสำนึกใหม่ที่ปรากฏให้เห็นมาแล้วครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

พฤศจิกายน ๒๕๔๕

วิหารพระอิฎฐารส

ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

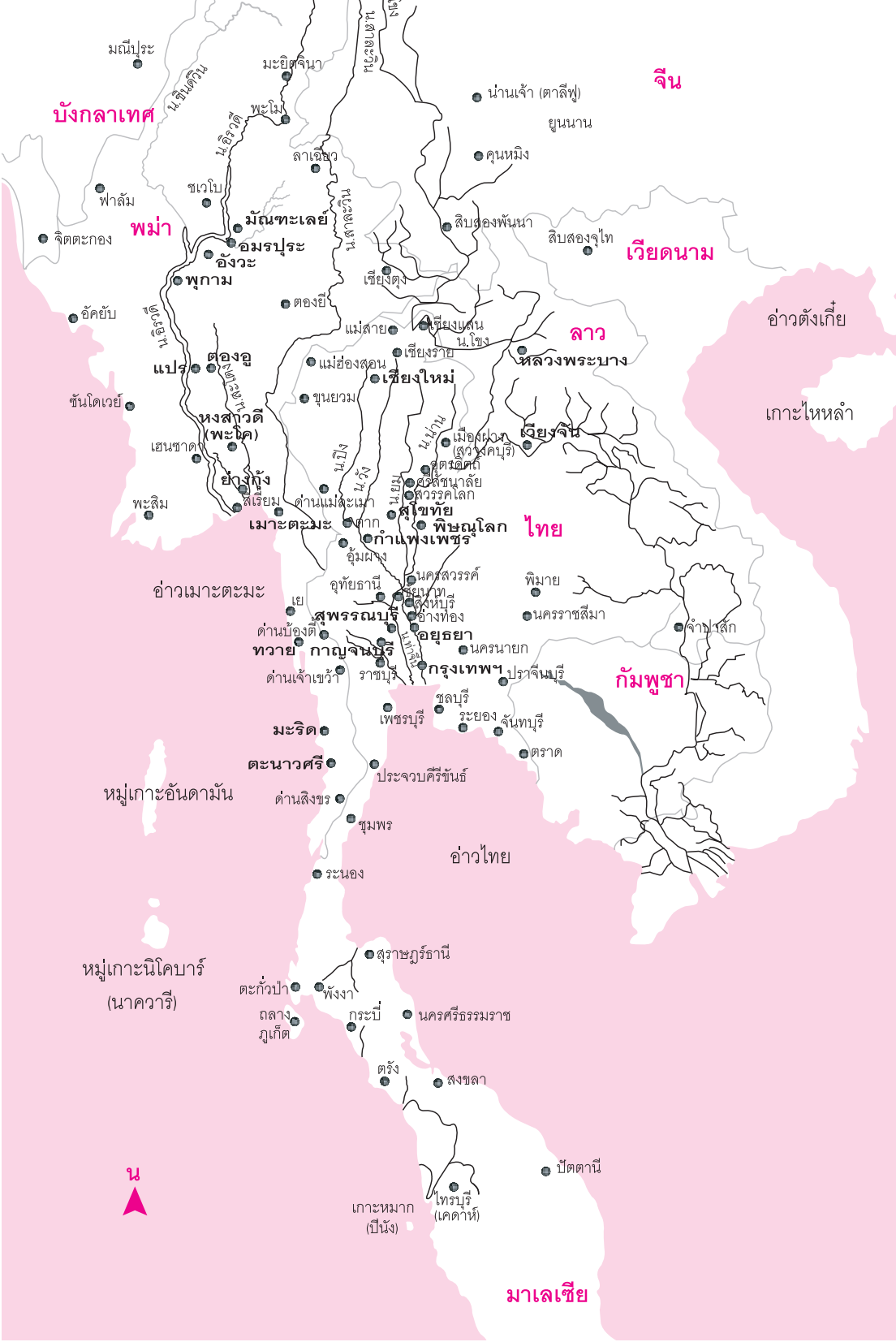

เมืองพิษณุโลก เป็นเมืองที่มีแม่น้ำน่านไหลผ่านกลางเมือง โดยมีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
อยู่ปากตะวันออก (เมืองสรลงสองแคว)

แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านเมืองและสถานที่
ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การเมืองในประวัติศาสตร์ราชสำนักหงสาวดี-ศรีอยุธยา

บังกลาเทศ

พม่า

จีน

เวียดนาม

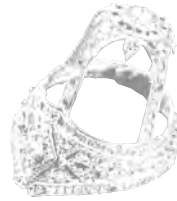
ลาว

ไทย

กัมพูชา

มาเลเซีย

น

การเมืองในประวัติศาสตร์ ยุคสุโขทัย-อยุธยา
พระมหาธรรมราชา กษัตริราช